

PÜNKÖSDI FESZTIVÁL SALZBURGBAN 2024-BEN¹

„Tutto Mozart” Alexia Papadopoulou grafikája (borító)

A Pütkösdí Ünnepi Játékokat mindig nagy várakozás előzi meg, különösen azóta, hogy ennek művészeti vezetését – immáron 13 éve! – az énekes világsztár, Cecilia Bartoli irányítja. Fáradhatatlan energiával, a 4 napos programban hangját sem kímélve tündökölt Bartoli, aki idén először alakította színpadon Sextus szerepét Mozart utolsó operájában, a *Titus kegyelmében*.

„Imádom a Mozart pralinét” – nyilatkozta Bartoli. A műsorfüzetben szereplő művészek karikatúra formában Mozart golyók és tallérok között lavíroznak. Ez a zseniális édesség, a maga több rétegével (csokoládé, marcipán, zöld pisztácia nugát) Mozart sokszínűségét is jelképezi Bartoli szerint. Az immáron 134 éve, Paul Fürst cukrász által megálmodott „Mozartkugel” a világ talán legnépszerűbb pralinéja. Erre Mozart is büszke lenne, hiszen ez megfelel az Ő színes egyéniségének és végtelen humorának is – vallja Bartoli, aki jól láthatóan ritkán kóstolja e csemegét, mert tavaly óta bakfis méretre fogyott.

A pütkösdí programok eddig szándékosan nem szóltak Mozarról, hiszen ezért van a nyári fesztivál és a salzburgi Mozart-hét a mester januári születésnapja körül. Most Bartoli megtörte ezt a „hagyományt”, és *Tutto Mozart* címen egy gálaest kivételével csak Mozart műveket mutatott be. Sextus alakja mindig is a kedvence volt, egyik első komplett operalemez felvétele

¹ Gramofon Klasszikus és Jazz (<https://gramofon.hu/2024/05/31/a-mozart-pralinetol-az-elnokgyilkossagig/>)

éppen a *Titus*. Nem is tudja, miért nem került elé eddig olyan színpadi rendezés, amelyben bemutathatta volna Bartoli ennek az igazi főszerepnek a sokféle rétegét. De hogy pályája zenitjén ilyen hihetetlen alakítást nyújt majd Bartoli, ez mindenkit meglepett. Egy nagy színpadi művész nő produkcióját láttuk, aki hangjának teljében van. A tomboló sikert az énekes kollégák is megszolgálták, élükön korunk egyik legnagyobb Mozart tenorjával, a német-svájci Daniel Behle-vel Titus szerepében.

Titusz kegyelme (Sesto: Cecilia Bartoli, háttérben Titus: Daniel Behle)
(Fotó: Matthias Horn)

A rendezésre Bartoli a kanadai Robert Carsent kérte fel, aki számos sikeres produkciót mondhat magáénak, sőt nyáron ő viszi színpadra a Salzburgi Fesztivál alapítására íródott, ikonikus színdarabot, a *Jedermann*t. Carsen a cselekményt korunkba helyezte, az olasz parlament ülésén vagyunk, ahol éppen elnökgyilkosságot készítenek elő. A mű végén a cselekmény – az eredeti operához képest – nem várt fordulatot vesz... Ez az első igazi ötlet – az elnökgyilkosság – benne, kár, hogy az utolsó 60 másodpercben történik csak. Ugyanis addig érdekes, de legalábbis érdekes cselekmény nemigen történik. Ha a művészek nem töltötték volna meg a figurákat csodálatos hangjukkal, és nem uralta volna Bartoli mesés hangja és jelensége a színpadot, és Gianluca Capuano monaco-i zenekara nem muzsikált volna oly gyönyörűen, talán csúfos „búzás”-ba torkollott volna a premier. Így azonban csak hűvös „tapsnélküliség” fogadta a színpadon megjelenő Carsent, jelezve, hogy a rendezés messze nem ér fel a zenei produkcióhoz Az elnökök elleni merénylet ugyan éppen napjainkban is aktuális téma, és Carsen nyilatkozata szerint korunk „gender-kérdését” is be akarta emelni a műbe, a cselekmény sajnos unalmassá és közhelyessé vált. Teljesen érthetetlen és a librettóval szembe megy például Vitellia, a féltékeny királynő-jelölt és Sextus lesbikus-jellegű jelenete. Ám a közönség ezeket a csacsaságokat úgy látszik félretette, és boldogan adta át magát Mozart gyönyörű zenéjének, amely szerencsére leveti magáról a rossz rendezői ötleteket.

Mozart ugyanis nem más, mint a megtestesült muzsika, az operaműfaj legnagyobb zsenije, és hangszeres remekműveiben is felvonultatja az emberi jellemeket, vonzó, humoros vagy gonosz mivoltukban.

Schiff András Mozart szólóműveiből összeállított zongoraestjén a közönség szinte Mozart reinkarnációját élhette meg. Schiff néhány Bach mű előadásával azt is bemutatta, hogy hatottak e művek Mozarra. A közönség standig ovation-al ünnepelte korunk talán legnagyobb Bach és Mozart játékosát.

Újabb csodát élhetett át a közönség a Mozart művekből összeállított gálaesten is. Amely végülis nem lett gálaest. Cecilia Bartoli, aki egész életében kutatta a régi zenét és számos zeneszerzőt és művet fedezett fel, most egy különleges „zenei fogást” kínált fel: a pasticcio-t. De hát mi is ez? Nem egy téztafésülés? Mivel Bartoli a gasztronómiáért és az olasz téztaért is rajong, nem csoda, hogy hamar eszébe jutott ez a műfaj, amelynek eredete valóban a töltött húsos tézta receptje, amely olasz, de inkább görög ételkülönlegesség. A név a „paszta”-ból ered, melyet olasz téztaának ismerünk, de inkább a lasagane-hoz hasonlító hússal, zöldeggel vagy hallal töltött rakott téztaáról van szó. A XVIII. században ennek mintájára keletkezett egy furcsa zenei műfaj (pasticcio, pastiche): egy-egy opera vagy oratórium eredeti formájában nem volt mindig előadható a művészek folyamatosan változó elfoglaltsága miatt. Miért ne lehetne a művek részleteit másként összeállítani, sőt – akkor még nem volt jogdíj – más szerzők műveivel együtt előadni? Hiszen az áriáknak sokszor azonos a témájuk, helyettesíthetők egymással, csak a recitativokat kell átírni. A nagy zeneszerzők sem hagyták ki a lehetőséget, így Händel, Vivaldi, Telemann, Porpora sem. Vivaldi leghíresebb pasticcioja a *Bajazet* című opera, amelyben más zeneszerzők sora szerepel „társzerzőként”. (Ezt korunkban egyszerűen lopásnak neveznék). Maga Mozart is létrehozott hangszeres pasticcio-t, mégpedig más szerzők zongoraműveiből állította össze négy gyermekkori zongoraversenyét. A pasticcio abban a korban is kissé lebecsült műfaj volt, mert a zenei „gyorsbüfét” jelentette: minél hamarabb készüljön el egy – nem egészen új – műalkotás, főként szórakoztatási céllal. De hát ez nem ugyanaz, mint manapság a végtelen számú gálaest vagy operakivonat?

Ezt a szórakoztató műfajt élesztették fel századunkban, és emlékezhetünk a New-Yorki Metropolitan nagy sikerű, nálunk is többször vetített előadására, az *Elvarázsolt sziget*-re (2011), amely barokk áriákból készült színes, ötletes összeállítás volt világsztárokkal.

2024 pünkösdjén Salzburgban egy pasticcio formájában keltek életre a Mozart- Da Ponte operák legszebb áriái. „*Egy bolond nap*” címmel (ez eredetileg a *Figaro házassága* alcíme volt) a cselekmény egy modern repülőtéri tranzitba került. A „Da Ponte Repülőtér” igazából az élet egyes fázisait szimbolizálta, hiszen a végtelen emberi forgatag, a különböző élethelyzetek, a mulatságos vagy néha búskomor vagy tragikus jelenetek sora végigkísér minket. Davide Livermore olasz rendező húsz éve működik az élvonalban, többek között a Milano-i Scala-ban. Bartoli az általa vezetett Monaco-i Operaház számára is többször felkérte őt, és nem véletlenül esett rá most is a választása. Parádés, mulattató és elgondolkoztató

kétórás produkciót láthatott a közönség. A háttérben a repülőgépek különleges animált mozgásai, a legkorszerűbb technológiai megoldások (leszállás, felszállás, légikatasztrófa), az előtérben a váróterem (az emberiség?) sokszínűsége, a forgatagból kiemelkedve a da Ponte operák szereplői élték világukat percenként ötletzuhataggal árasztva el az operaközönséget. Figaro egy kéksárga svéd „IDEA”-ban vásárolt „PHIGARO” típusú ágy szerelési rajzán szenved, míg Susannával várnak a gép indulására, aki ezt elunva, inkább Zerlinává változva összeszűri a levelet Don Giovannival. A Figaro elkeseredett Grófnőjét (Melissa Petit) a *Don Giovanni* Leporellója (Alessandro Corbelli) vigasztalta, mobiltelefonján mutogatva a gaz csábító hódításait. A szereplők hol összekeveredtek, hol veszekedtek, máskor egy ihletett pillanatra felidéztek a valódi szerelmet...

Egy örült nap – Zerlina: Cecilia Bartoli, Don Giovanni: Mattia Olivieri
(Fotó: Marco Borelli)

Az ötletekből kifogyhatatlan produkció hangos kacagásra, spontán tapsokra és néha könnyekre is készítette a Grosses Festspielhaus 2179 fős közönségét. Ráadásul nem mindennapi művészeket kért fel a produkcóra Cecilia Bartoli, így a 71 éves Alessandro Corbelli buffo-baritont, a francia Melissa Petit-t vagy Lea Desandre-t, a korábbi pütkösdi operabemutatók népszerű sztárjait. Hogy ki volt az Örök Nő, aki különféle jelmezekben felbukkant Susanna, Zerlina, Fiordiligi és első salzburgi szerepében, a *Così fan Tutte* Despinájá-ban? A ravasz, kokettáló szolgálólány és a bravúros csodadoktor is természetesen Cecilia Bartoli volt, aki a legnemesebb értelemben végigkomédiázta a darabot, és életének meghatározó Mozart szerepeiből énekesei és színészi szempontból is parádés bemutatót tartott.

A karmester ezúttal is Gianluca Capuano volt, akinek remek muzikusai és kórustagjai (a Les Musiciens du Prince zenekar és az Il Canto di Orfeo, valamint a Salzburger Bachchor) voltak a tranzitban váró utasok, akik szigorúan a zenével harmonizáló koreográfia szerint hol vásároltak a „Susy-free”-ben, hol követelték a törölt járatok pótlását, hol csak egyszerűen tömegként gomolyogtak, aludtak, szelfiztek, ettek, s főképp ittak, amihez Rolando Villazón pincéreként szolgáltatta a pezsgőt. A randalírozó „tömeg” azonban nem átallott két gyönyörű

részletet is előadni Mozart *Davide penitente* című kantátájából. A „Bolond nap” pasticcioja ennyiféle színt mutatott be, mígnem Bartoli a zárójelenetben a természeti és légi katasztrófákat követően Don Giovannival léghajón emelkedett a levegőbe, búcsút intve a földi hívságoknak, botlásoknak.

A négynapos program Daniil Trifonov Mozart zongoraverseny-játékával, és a nemrég nálunk is nagy sikerrel szerepelt észt-amerikai Paavo Järvi által vezényelt Mozart szimfóniákkal, valamint Gianluca Capuano által irányított Mozart *c-moll miséjével* egészült ki. (Mozart csodaszámba menő kamarazenéje azért még elfért volna a programban...)

Idézzük Alfred Brendelt, akinek gondolataival indul a műsorfüzet: *Mozart nem volt „virággyerek” (hippi- szerk.). Ritmusa se nem lágy, se nem homályos. Még a legkisebb hangon is van gerinc. Még ha Mozart álmodik is, a ritmusa ébren marad. Mozart zenéje se nem porcelánból, se nem márványból, se nem cukorból van. Az aranyos Mozart, a parfümös Mozart, az eksztatikus Mozart, az érzékenyen duzzadó Mozart éppúgy kerülendő, mint az állandóan költői Mozart (ilyenkor az ember szívesen szellőztetne). A költészet a fűszer, nem a főétel. Utópia lehet az a Mozart, amely egyszerre ötvözi az érzékenységet és a friss levegőt, a temperamentumot és a kontrollt, a precizitást és a szabadságot, az elragadtatást és a rémületet. Tolmácsként próbáljunk meg közel kerülni hozzá.*

És a végén csattan az ostor? Egy csavarral, a záró gálaesten már nem Mozart műveket, hanem az operaműfaj más nagyságait mutattak be Verdivel az élen. Ennek egyszerű oka volt: Bartoli egyik „zenei atyja”, Placido Domingo idén 50 éve mutatkozott be Salzburgban Verdi *Don Carlosában*. Most miért ne szólhatna erről egy kis zenei ünneplés, korunk énekes sztárjaival, akikkel az örökifjú Domingo boldogan énekelt szólókat, duetteket, együtteseket. Így ünnepelte Domingot Verdi, Donizetti, Rossini, Bizet muzsikájával a sok nagyszerű énekes – talán Mozart is ott volt álruhában?